

ПАРАБОЛІЧНА СТРУКТУРА НАРИСУ/НОВЕЛИ-ПРИТЧІ
ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ “ЗА ГОТАР”

Аналізується новела Ольги Кобилянської “За готар”, побудована на архітектонічній основі притчі про милосердного самарянина. Доведено, що з перспективи реалізму цей твір сприймається як нарис про ментальні традиції, побут, світоглядні засади сучасного письменниці буковинського села. Однак у модерністично-сакральній перспективі він стає параболою, у якій за реалістичним сюжетом приховується євангельська першооснова.

Ключові слова: Ольга Кобилянська, категорія *sacrum*, притча, нарис, новела, парабола, євангельська основа, модерністично-сакральна перспектива.

Volodymyr Antofiichuk. Parabolic Structure of Essay/Short Parable Story “Za Hotar” by Olha Kobylianska

The paper deals with the story “Za hotar” (“Beyond the Boundary”) by Olha Kobylianska from the point of view of modernist sacral aesthetics, since, as it has been observed, its architectonic structure comprises the parable of the Good Samaritan. It is proven that the relationship between the parable and the story is displayed at different levels of the literary text.

The plot of the story “Za hotar” has many obvious parallels with the Christ’s parable, down to the coincidences in the image of a merciless priest. The modernist sacral perspective of the literary work by Olha Kobylianska makes it possible not only to observe the presence of hidden signs of the New Testament parable, but also to interpret the possibility of a genre shift. This procedure allows denoting this literary work not as an essay, but as a short story, since the parable of the Good Samaritan has a characteristic feature of a short story (its main idea is represented in showing mercy by one of the Samaritans, who in biblical times were considered as people lacking any sympathy towards strangers).

The work by Olha Kobylianska provides an extremely powerful and philosophically deep insight. The plot includes the death of a daughter. On the one hand, it is perceived as quite substantiated (the child ran outdoors undressed in winter), but in terms of the mystical perspective it becomes a symbol of Christian mercy, or even a Christian self-sacrifice.

Thus, the literary work “Za hotar” by Olha Kobylianska is based on the architectonical ground of the parable about the Good Samaritan. From the realistic perspective it may be interpreted as an essay revealing the mental traditions, everyday life, ideological foundations of the Bukovynian village contemporary for the writer. Although it becomes a parable in the modernist sacral perspective, which hides the fundamental gospel basis behind a realistic plot.

Keywords: Olha Kobylianska, category of *sacrum*, parable, essay, short story, parable, gospel basis, modernist sacral perspective.

Рационалістичне світобачення, властиве реалізму, спирається тільки на дійсне відображення подій зовнішнього світу, яке не може мати жодної іншої (міфо-ритуальної, сакральної, фантастичної) перспективи. Модерністичне сприйняття навколишнього світу, яке стало своєрідним поверненням до романтизму, дає можливість відкрити в реальному світі й вияви іншого плану: містичне переживання того, що в цей реальний час у реальному просторі відбувається вторгнення сакрального світу, здатність відчувати, що в цьому реальному світі можна виявити ірреальні вияви, які мають багато ознак сакрального. І. Набитович наголошує, що “категорія *sacrum*, сакральне є однією з найзагальніших категорій. Вона є виявом людського буття, людської присутності в *Universum*’і. Людина релігійна – *homo religiosus*, пізнаючи світ, шукаючи свого місця в ньому, завжди намагається ідентифікувати своє місце в цьому *Universum*’і – у співвіднесенні із сакральним, із його проявами в людському бутті” [6, 541]. Людський досвід пізнання й освоєння *sacrum* “опирається на релігійно марковані концепти (які є зраціоналізованими об’єктами ірраціональних динамічних виявів *сакрального*)”. За допомогою концептів, які є “особливими згустками людського досвіду” та які, “кристалізуючись, творять

згустки досвіду людини – релігійно марковані мікро- та макроконцепти” в мистецькому творі можливе створення художнього світу з вираженням сакрального світоуявлення” [6, 542]. Найчастіше ці мікро- та макроконцепти “іраціоналізуються в матеріальному світі у певні образи, символи, матеріальні об’єкти: людські постаті, або в різні предмети – зокрема ті, які мають ритуальний характер” [6, 542]. Слід пам’ятати й про те, що категорія *sacrum*, як відомо, “має амбівалентний характер не тільки з психологічного погляду – притягує та відштовхує, а й з аксіологічного – є *святим* та *нечистим*” [6, 38–39].

В основу новели (нарису) Ольги Кобилянської “За готар” покладено, здавалося б, лінійний сюжет із життя буковинської сільської громади. На межі села в хуртовину замерзає чужинець, який прибув із Галичини. Якщо громада візьметься його рятувати, а він помре, то їй доведеться за свій кошт його поховати. Священик наказує перенести чужинця “за готар” – за межу села. Тоді його смерть стане проблемою сусіднього села. Чужинця намагається врятувати бідна селянка Магдалена зі своєю хворою донькою. І незнайомиць, і донька селянки помирають, а всі видатки за похорон лягають на Магдалену.

Можна розглядати сюжетні перипетії “нарису із сільського життя” (як окреслює жанрові особливості цього твору сама авторка) з погляду реалістичної естетики. Однак цей твір може мати й іншу, не раціонально-реалістичну перспективу, а модерністично-сакральну. На можливість такої інтерпретаційної стратегії письменниці вказує те, що в архітектонічній структурі твору прихована притча про милосердного самарянина. Парабола визначається як “близький до притчі жанровий різновид із розгорнутим тлумаченням зображуваних подій. У творах за стислою розповіддю завжди приховані кілька планів іншого змісту. <...> У структурі параболи закладено інакомовний образ, що тяжіє до символу (інколи – до символічної притчі), а не до алегорії, не втрачаючи предметної виразності за ситуативної багатозначності” [5, 180].

Архітектонічна спорідненість притчі про милосердного самарянина і новели-нарису О. Кобилянської виявляється на різних рівнях художнього тексту. Сюжетно “За готар” має багато очевидних паралелей із Христовою притчею – аж до збігів образу немилосердного священика. Священик – “старенький панотець”, у якого “біла довга борода” [4, 350], – зовнішньо типовий образ старозавітного пророка або святого. Однак у цій формі міститься аксіологічна протилежність змісту – чужинець, який помирає на зимовій дорозі, на переконання панотця, “лише клопіт для села: загине, то й ховай даром, трудись за Бог зна які гріхи...”. Священик “не любив даром трудитись. Старий уже був, а що найважніше – який хосен йому з того...” [4, 350]. Його нехіть до чужинця виражається й намаганням виправдатися, якщо селяни думають, що цей подорожній “може, замерз”, “або заслаб”, то отець “кликнув *роздразненим* (курсив наш. – В. А.) голосом”: “Або упився, або упився!” і цю спробу самовиправдання підтримує один із селян: “Може, хотів зігрітися! <...> Та й збігла горівка в ноги й звалила” [4, 351].

Образ Магдалени, у контексті паралелізму до Христової притчі, симетричний до образу милосердного самарянина: “...напіткнула на нещасного чужинця і з остраху аж уголос скричала <...>. Заволоділо нею одно почуття, що наплило могутньою хвилею на її душу і наказувало лиш одно: до хати забрати нещасного. Якнайборше до хати <...>. Не міг іще бути мертвий... Господь великий” [4, 356]. На допомогу Магдалені прибігла “її дитина, мов той ангел, так злетіла” [4, 357]. Модерністично-сакральна перспектива прочитання твору О. Кобилянської дає змогу не тільки присутність у творі прихованих ознак новозавітної притчі, а й трактувати в такій перспективі можливість жанрового зміщення: позначати твір не як нарис, а як *новелу*, оскільки притча про милосердного самарянина має

новелістичний характер (її пуантом є власне вияв милосердя самарянином). У *нарисі* Ольги Кобилянської є свій пуант: надзвичайно потужний і по-філософськи глибокий. Ідеться про смерть доньки. Хоч це сприймається раціонально вмотивованим (дитина вибігає надвір роздягнуеною), однак у плані містичному стає символом християнського милосердя чи навіть християнської самопожертви.

Е. Кассіерер уважав, що сакральне позначення конкретного локусу починається з виокремлення “певної ділянки, яка відрізняється від інших і в релігійному аспекті ніби оточеної певною огорожею” й означає “відрізаний” простір: “У такому сенсі воно спочатку означало священну, таку, що належить Богові, ділянку, а потім було перенесено на будь-яку обмежену ділянку землі, на поле, на гай, посвячений Богові, володареві або героєві” [1, 114]. Акт перенесення чужинця за межу означає його вірну й невідворотну смерть. Межа (“готар”) між двома світами – сакральним і профанним – у творі О. Кобилянської означається межею між двома селами. І прості селяни, і священник, і Магдалена, і незнайомец у зав’язці новели локуються у просторі *profanum*; перехід через “готар” стає символічним переходом у простір *sacrum*. Межа й у міфологічно-ритуальних, і в релігійних уявленнях завжди сприймається як *небезпечний* (що становить одну з найважливіших характеристик сакрального) простір, вона змінює онтологічний статус кожного, хто її перетинає.

Хата Магдалени (“чорної”, яка “тринадцятеро дітей поховала”) розташована “недалеко *готаря*”, бо її господарі “десь забудувалися від села, як від ворогів” [4, 352]. “Хата Магдалени дивиться лицем у ліс <...>, бо люта, що за плечима чигає вже чуже село <...>. За її же городцем уже готар <...>. Її хата саме на роздоріжжі стоїть <...>. Щастя обминає того, хто на готарі сидить. Воно тягнеться або в одну сторону, або в другу, а хто на готарі стає, тому нічого не дістається” [4, 353]. Магдалена “хату поставила під лісом, окремо від людей, якби до нашого гурту не належала. Сама на готарі” [4, 360].

Отже, назва “За готар” має символічне пояснення (у контексті розгляду твору як притчі-новели). У межах села, яке оточує той готар, на кожного з героїв твору авторка мовби приміряє принципи християнської любові, християнського милосердя (і то не тільки до отця й двох селян, які його супроводжують), а й навіть до тих, хто “бідкається” тим, що робитиме Магдалена, яка витратила все на похорон невідомого. Останні слова новели-притчі (“За готар!.. За готар!..”) могли би вказувати на те, що все село разом зі священником опинилося власне за межею християнського милосердя. Магдалена ж у цьому ракурсі виступає з *другого боку цієї межі*. Вона “чемна жінка: на Боже не забуває. Дає на служби...”, “лиш то одно, що щастя не має” [4, 352]. Вона “вже така збіджена з гризоти і з видатків, що чим раз, то більше чорніє. Недурно й прозвали її *чорною*. Лише хрестить та й хоронить, хрестить та й хоронить <...>. Смерть і слабість у хаті все повижирали” [4, 352]. Донька Магдалени, яка, унаслідок зустрічі із чужинцем, теж піде “за готар”, залишається тією ниткою, що лучить Магдалену із профанним світом, бо “якби не та дитина, що світить у хаті очима, вона пішла би сама в землю (тобто помандрувала б у простір *sacrum*. – В. А.), а так дитина та й робота держить її при собі” [4, 352].

Смерть у художньому світі О. Кобилянської є одним із найважливіших феноменів, який сполучає людину із сакральним. Структура новели “За готар”, певною мірою, повторює сюжетну структуру роману “Земля”, який “побудований на антиципації невідворотності смерті головного героя” [6, 218]. С. Кирилюк пише, що “з-поміж чималої кількості паралелей, перегуків, збігів із мотивами та образами світової літератури, який спостерігаємо у творчості Ольги Кобилянської, особливої уваги заслуговує мотив трагічної смерті” [3, 53].

Мотив смерті – один зі структуротворчих мотивів *нарису/новели*: уже в зав'язці визначальним є образ білих снігів (як символу мертвотності природи, усього навколо), у яких лежить “напівмертвий” чужинець. За селом, “за дрібними сільськими хатами здіймались білі могили, наметені вітром...” [4, 350]. Ця мертвотність має антиципаційний характер, є *алюзійною антиципацією* (антиципацією-натяком) на розв'язку новели. І. Качуровський наголошував: антиципація – це “своєрідний мистецький “завдаток” – коротка підказка: що має статися” [2, 468].

Водночас треба зауважити: у світогляді героїв письменниці проявляються елементи як міфологічно-ритуального, так і релігійного світобачення. Міфологічно-ритуальне світобачення селян виявляється в їхніх уявленнях про дітей, які мають померти малими: “Спитайте у якої жінки, в котрої померла дитина, яка вона була за життя? <...> І се знало, і то знало, і то виділо, і то чуло... А наш чоловік і постаріється, і змарнується, а такого всього таки не знає!” [4, 354]. Знову ж своєрідний симбіоз міфологічно-ритуального світобачення вгадується й у діалозі священика, який іде до чужинця із двома селянами. Панотець звинувачує своїх парафіян: “Грішите, та п'єте, та крадете, та рабуєте, та свідчите фальшиво один на другого, на Боже не даєте...”. Тому й заметена снігами дорога – “се кара Божа спадає на нас, кара Божа!” [4, 351]. Вони ж, виправдовуючись, що чужинець – “се не наш чоловік”, “з Галиції”, оприлюднюють свої міфологічно-ритуальні переконання: “Се чужий. Ніяк першого-ліпшого чужого, та ще і в хворобі, в хату зятягати. Біду може зятягнути” [4, 351]. Одна із селянок розповідає, як Магдалена знайшла невідомого: “Вибігла вона з хати, аби, кажуть, поглянути, чи собака, що заєдно вила коло хати, держала голову вділ, чи вгору. А собака, як побачила її, забігла в буду. Так, якби не хотіла, аби ґаздиня бачила, що вона заповідає її хаті похорон” [4, 358].

Новелу “За готар” можна розглядати й із перспективи *біблійного ґлокалізму* (термін І. Набитовича), під яким слід розуміти “багатоаспектне сприйняття біблійними наративами мистецького втручання, адсорбцію й трансформацію традицій, культури, менталітету того чи іншого народу, постання художніх творів, створених на основі Біблії, з різнорівневими біблійними структурами, в яких вплив національних елементів не залишає, однак, сумніву щодо їх народження на субстраті Святого Письма” [6, 543]. Біблійний ґлокалізм, пише І. Набитович, “як своєрідне “друге відлуння” (Григорій Кочур), є тим резонатором, який дає можливість шукати в художніх текстах повторний відгомін Святого Письма, дозволяє побачити його глибинну сутність у все нових теологічних, філософських, ідейно-естетичних, культурологічних ракурсах у письменстві...” [6, 543]

Побудована на архітектонічній основі Христової притчі про милосердного самарянина, новела-нарис О. Кобилянської відображає первісний субстрат, яким є новозавітний текст. З огляду на це можна однозначно твердити, що в христологічній перспективі не священик стає символом і проповідником християнської любові та милосердя, а проста українська селянка, ім'я якої приховує євангельську першооснову. Смерть її дітей, хвороба чоловіка стають символом усеохопності людського страждання, *незвіданості Божого задуму, Божого промислу*, про який люди можуть тільки здогадуватися. Власне такі здогади щодо Божого плану висловлюють прості селяни: героїня страждає не за свої гріхи, вона несе покуту, можливо, за гріхи своїх предків: “Вона кривавиться за *гріхи*. І не думайте, що за свої гріхи. Ані не гадайте, що за гріхи тата або мами. Ні. Так як воно в неї показується, то воно воліється вже від віків давніх, яких ані ми, ані вона не пам'ятає. За *гріхи других*” [4, 360].

Новела О. Кобилянської “За готар” побудована на архітектонічній основі притчі про милосердного самарянина. З погляду естетики реалізму цей твір сприймається як нарис про ментальні традиції, побут, світоглядні засади буковинського села, сучасників письменниці. У модерністично-сакральній перспективі він стає параболою, у якій за реалістичним сюжетом приховується євангельська першооснова. Якщо прийняти другий варіант аналізу твору, то можна вважати, що притча не є віджилим, мертвим жанром: вона виявляє здатність до модифікацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кассирер Э.* Философия символических форм. – Т. 2. Мифологическое мышление. – Москва; Санкт-Петербург: Университетская книга, 2002. – 280 с.
2. *Качуровський І.* Антиципація як архітектонічний засіб // *Symbolae in honorem Volodymyri Janiw.* – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1983. – С. 468-478.
3. *Кирилюк С.* Ольга Кобилянська і світова література. – Чернівці: Рута, 2002. – 176 с.
4. *Кобилянська О.* За готар // *Кобилянська О.* Збір. творів: У 10 т. – Т. 1. – Чернівці: Букрек, 2013. – С. 350–361.
5. Літературознавча енциклопедія / Автор-укладач Ю. Ковалів. – Київ: Академія, 2007. – Т. 2. – 622 с.
6. *Набитович І.* Універсум *sacrum* у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму): Монографія. – Дрогобич; Люблін: Посвіт, 2008. – 600 с.

Отримано 4 грудня 2018 р.

м. Чернівці

19–21 червня 2019 року

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

XV Міжнародна конференція молодих учених

“ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ХХІ СТОЛІТТЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ”

До участі запрошуються кандидати наук, докторанти (до 7 років після захисту дисертації), аспіранти, пошукувачі, магістранти.

Тематика конференції – теорія літератури, історія української літератури, історія зарубіжних літератур, літературна компаративістика, літературне джерелознавство і текстологія, літературна критика.

Робочі мови: українська, усі слов'янські, англійська.

Матеріали конференції планується опублікувати в інститутському фаховому виданні. Умова друку статті – апробація доповіді на секційному засіданні. Оргкомітет залишає за собою право відбору заявок на участь у конференції.

Під час роботи конференції заплановано презентацію видань Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, заходи, присвячені майстерності наукового письма та етиці наукової роботи, а також виїзна екскурсія.

Запрошені лектори: Сергій Єкельчик (Університет Вікторії, Британська Колумбія, Канада), Валентина Хархун (Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя – Александрія, Вірджинія, США), Євгеній Стасіневич (Національний університет “Києво-Могилянська академія”, Україна).

Кінцевий термін подачі матеріалів – **15 травня 2019 р.**

E-mail: conference4yr@gmail.com (тема листа – “conference”)

Адреса: вул. Грушевського, 4, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Київ-1, 01001, сайт: <http://www.ilnan.gov.ua>